

A TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY VÖRÖSMARTY MIHÁLY SZERKESZTÉSÉNEK IDEJÉN

Nehéz helyzetben vette át az új szerkesztő, Vörösmarty Mihály a Pesten megjelenő Tudományos Gyűjtemény irányítását. A megbízatás elvállalásakor, 1827–1828 fordulóján még pályakezdő fiatalember, kevés társadalmi és szinte semmi szerkesztési tapasztalattal, a közönség nagy része alig ismerte, s ha igen, fiatalága, az irodalmi életben való járatlansága nem volt jó ajánlólevél. A feladat pedig nagy készültséget és körültekintést igényelt.

A Tudományos Gyűjtemény megindulása, 1817 januárja óta az egész országot átfogó központi fóruma volt az ország tudományos és kulturális életének, az egyetlen havi rendszerességgel megjelenő folyóirat. A régebbi vállalkozások, a Magyar Museum, az Orpheus, Uránia, Erdélyi Muzéum stb. rendszertelenül jelentek meg, s néhány évi fennállás után sorra megszűntek — a Tudományos Gyűjtemény szerkesztőjének minden hónapban nyolc ívnyi anyagot kellett nyomdába küldenie. Az előbb említett orgánumok irányítói a hazai és a külföldi szépirodalmi termésből is válogathattak — a Tudományos Gyűjtemény csakis tudományos, azon belül is csupán hazai szerzőtől származó írásokat jelentetett meg. Az új szerkesztő felelősségét leginkább az fokozta, hogy enciklopédikus jellegű folyóirata elsősorban ideológiai jellegű tanulmányai-val keltette fel a közönség érdeklődését: a tízes évek végétől itt bontakoztak ki a polgári nemzetté válás fontos társadalompolitikai vitái, itt ment végbe először a rendi nacionalizmus és a liberalizmus képviselőinek megütközése. A folyóirat egyszerre adott helyet a nemesi régiségkultusz öntömjező gyakorlatának és a nyugat-európai polgárosodás intézményes vívmányai propagálásának. Köteteiben zajlott le a nyelvújítási harc utolsó és döntő szakasza is, amelynek során az írók többsége, Kazinczyval az élen, messzehangzó érvennyel foglalt állást a fejlődés elve, a szervezesen és evolucioner fokozatossággal végbemenő újítás eszméje mellett. Az új, nagyjövőjű irodalmi

irányzatok, a romantika és a népiesség kritikai princípiumait is főként a Tudományos Gyűjtemény gyökerezettette meg 1817 után a hazai köztudatban.

De nemcsak az jelentett Vörösmarty számára nehézséget, hogy költő létére egy ideologikus töltésű, az életelvek és eszmék harcának kereszttüzében álló munkakör ellátására kellett vállalkoznia. Maga az időszak is, melyben feladataihoz hozzálátott, mélységesen ellentmondásos volt. Annak a kiábrándultságnak és kilátástalanságnak közepette kezdte végezni munkáját, amely az 1825–27. évi országgyűlés befejeződése, a várt belpolitikai reformok elmaradása folytán az új írónemzedéket eltöltötte. A nemesi értelmiségnek ekkortájt Pesten megtelepedő csoportját — melynek épp Vörösmarty a legkülönb reprezentánsa! — az életvitel és a gondolkodásmód, az emberi habitus és a társadalmi igények sajátos átmenetisége jellemzi. E fiatalok faluról a fővárosba kerülve éppen ez időben döbbennek rá a hagyományos nemesi lét kisszerűségére, beszűkültségére — ugyanakkor neveltetésüknél fogva még sok érzelmi szál fűzi őket az elavult valósághoz is. Új életfeltételek után sóvárognak, azt viszont egyelőre elképzelni sem tudják, hogyan alakíthatók ki azok az ország megkövesedett viszonyai közepette. A nemzedék időleges ambivalenciáját, ideológiai és magatartásbeli válságát az életforma-váltás tovább mélyíti: a vidéki nemesi életvitelre már múltként tekintenek vissza, a pesti értelmiségi életmódot viszont maguknak kell kialakítaniuk — küszködve annak megannyi szociális, nem utolsósorban anyagi, megélhetésbeli nehézségével.

Mindezt közülük épp Vörösmarty érezte leginkább a maga bőrén: a szerkesztői megbízatást akkor kapta, amikor Pestet s vele a hivatásos írói pályát egzisztenciális kényszerből végleg odahagyni készült. Hosszú időszak testi-lelki nyomorúságából, esetleg a végleges vidéki elsüllyedésből rántotta ki a szerkesztésért járó nyolcszáz forintos évdíj, de válsága mélyebb volt annál, hogysen az anyagi révbé érkezés eloszlatta volna. Nyomait beköszöntő cikkében is érezhetjük, s alighanem azért is fordult szerkesztőként azonnal támogatásért irodalmunk

akkori legnagyobb tekintélyeihez, Kazinczyhoz, Kölcseyhez, Kisfaludy Károlyhoz s az általa rajongva tisztelt Horvát Istvánhoz, mert tőlük nemcsak kéziratot remélt, de kézírataikban eligazító és bátorító szót is.

1827 utolsó napjaiban esett rá a választás, 1828. január 12-én jelentette be a kiadó a szerkesztőváltozást a nyilvánosságnak, s legkésőbb ekkor kellett nyomdába adnia Vörösmartynak az általa redigált első kötetet s benne programcikkét. Mindössze két hét állt tehát rendelkezésére: eszmei tisztázatlansága, kiforratlansága mellett ez is némiképp közrehat abban, hogy a beérkező kéziratokat — szemléletileg egészen újat, illetve teljesen ódivatút — határozottabb ideológiai irány nélkül vegyíti. Ez az ellentmondásos, néha egyenesen groteszk kettősség, hullámzás az ellentétes ideológiai pólusok — vasútépítés és középkor-rajongás — között egészen a júliusi forradalomig eltart a folyóiratban, az utóbbinak hatása végérvényesen csak 1831 második felétől kezdve halványul el. Vörösmarty bevezető cikkében szokatlanul fájdalmas, sőt komor hangot üt meg, tükröként alig leplezett pesszimista élethangulatának. Első szerkesztői megnyilatkozása sokkal nyugtalanabb s főleg elégedetlenebb lélekállapotot sugároz, mint annak idején elődeié, Fejér Györgyé vagy Thaisz Andrásé: a változásoknak hevesebb és gyökeresebb igénye fogalmazódik meg benne. Állásfoglalása a fejlődés addig megtett útjáról, kultúránk — elsősorban tudományos munkáink — gyengeségeiről, a „teremtő és munkás lélek” igényéről gondolatiságában voltaképp nem különbözik attól, amit ekkor a reformliberalizmus hívei általában hirdettek, de hangsúlyaiban feszültebb és követelőbb. Egyik mondatában olyasfajta, pesszimizmuson áttörő, messzenéző sóvárgás jut érvényre, amely a folyóirat régebbi évfolyamaiban még ismeretlen volt: „Mindenkornak megvan hivatala: korunk talán nevelője lesz egy boldogabbnak”. Egyaránt tükre ez a megállapítás a lemondásnak és a dacnak — azaz az útkeresésnek.

Az általa szerkesztett első kötet mindenestre ígéretes bemutatkozás volt. A kor két legnagyobb magyar írója azt nyúj-

totta itt, amit az olvasók java része leginkább várt: időszerű nemzetnevelői megnyilatkozást. Kölcsey *Az állati magnetizmus nyomairól a régiségben* címmel csak látszólag értekezik ókori témáról: amikor az okkultizmus történeti folytonosságát kétségbe vonja, s racionális elemzése révén szembeszáll a német romantika felerősödő regresszív tartalmával, nagyon is a jelennek szóló útmutatás szándéka vezérli. Az a költő-gondolkodó szólal meg a mesmerizmus „léleklátó” teóriái kapcsán, aki már régen kitapasztalta, hogy „Nincs élet a felhők körébe”, s a reformkor első válságos társadalmi fordulópontján óvni akarja társait az álmok, képzelgések, látomások irracionalista önlefejegetésétől, a transzcendenciába meneküléstől. Óvni a *másik* világ mítoszától, hogy *e* világ reális megértésére és befolyásolására serkentsen, kijózanítani a rejtelmes erők által történő passzív alakíttatás illúziójából, hogy az értelmcs aktivitás vágyát keltse fel. Tanulmánya — a legtöbbet olvasott folyóiratban — plasztikusan érzékelteti, hogy a hazai romantika a felvilágosodás élő öröksége révén miképpen tudta elkerülni a valóságidegen spekulációkban való megrekedést.

S mintha csak megállapodtak volna: Kazinczy ragyogó emlékirata, a *Pályám emlékezete* tendenciájában folytatja, elmélyíti e törekvéseket. (1828. I—II., XI—XII. k.) Arra orientálja az olvasókat, amire mindenekelőtt szükségük volt: lelki egészségre és életbizalomra, a felvilágosult értelemben vett töretlen hitre és alkotó tettvágyra. Mintegy megtestesíti előttük a felemelkedéshez szükséges erkölcsi erőt. Kora kötöttségek közt vergődő és lázadni készülő értelmiségének a jelennél jóval merevebb és mozdulatlanabb, patriarkálisabb és provinciálisabb korszakot mutat be, s annak keretében önnön életpályáját: e hajdani korral való *sikeres* küzdelmének állomásait. A *Pályám emlékezete* a folyóirat kontextusában főként azzal az intellektuális fölényrel hat, amellyel a szerző a jelenből gyermeksége, ifjúsága idejére visszatekint: ironikus értékítéleteivel és művészi distanciateremtésével, a megjelenített életanyag rejtett reflektáltságával. Visszaemlékezési — a 18. század parlagi nemesi miliőjére, a feudális iskola dogmatizmusára, a

társadalmi szokásrend áthághatatlan előírásaira — az azóta bekövetkezett változások folyamatára emlékeztetik az olvasót.

Elsőrangú a korábrázolás, ám ennél is szuggesztívebben alkotja meg Kazinczy a maga „példa”-életének rajzát. A kor és a körülmények nála nem determinisztikus kapcsai az egyéniség alakulásának, ellenkezőleg: az egyéniség a maga képességeivel jórészt függetlenné tudja tenni magát tőlük. Egy szellemi autonómia és szuverenitás kiépítése tárul fel tehát a folyóirat lapjain: a valóság mellett annak egyéni meghaladása, a fölébe emelkedés is. Az író folyvást érezteti, hogy nemcsak a világ formálja az embert, hanem az ember is világát. Választások és döntések, vonzalmak és elhatárolódások sorát idézi fel — megannyi útvesztő leküzdését, amelyeken át eljutott odáig, hogy immár nemzeti klasszikusként töretlen derűvel és biztonsággal tekinthet vissza múltjára. Olyan önmegvalósítási folyamatot jelenít meg, kínál ezáltal, amely örökmozgó energiájával, önmaga minden időben történő válásával fogódzoul szolgálhat a személyiség válságával küzdő ifjabb pályatársaknak.

Közülük a két klasszikus hívására Toldy válaszolt. Az Aurora 1828. évi kötetét bírálva még határozottabban és egyértelműbben nyilatkozik meg az irodalom respublikájának eszméje, az irodalomban megvalósítható társadalmi integrálódás mellett, mint régebben. A polgári literátor semmit sem remélt a nemesi politikától, így nem is csalódott. Annál többet vár az írók tömörülésétől, az esztétikum egyesítő erejétől: „... Csak a közöslélek (Gemeingeist) a művészek közt adhat tekintetet a művészetnek.” Vörösmarty viszont a múltat és a messze távlatokat is segítségül hívta: már a szerkesztésében megjelent első kötetben (majd attól kezdve számtalanszor) előszeretettel fordult a kelet mesés világa felé. Perzsia, India, Afrika, Kaukázus tájain nemcsak a festőiség, az egzotikum, a különösség költő számára hálás világa vonzotta, hanem a közvetlen helyi lét elutasítása. A határtalanságot, a képzelet kötetlen játékait, a teljes felszabadultságot kereste keleten, nem utolsósorban pedig a „nagy ősök világos szép lelké”-nek vigaszát — ezért ültette át magyarra oly sűrűn a különböző német lapok keleti tárgyú cikkeit.

Erőforrást keresett — ezért adott teret Horvát István és Jankovich Miklós anakronisztikus középkor-rajongásának, a nemzeti nagylét mítoszának. Még nem tudott elszakadni a visszahúzó nosztalgiáktól, a múltidézés mákonyától, a reménytől, hogy a világhódítónak hitt elődök a századokon át is üzeni tudnak számunkra valami megenyhítőt és felfokozót. E kettős kötődésben különben olvasóinak legnagyobb többségével osztozott, s akarva nem akarva számításba kellett venni: ahhoz, hogy a progresszív gondolatkörökkel, eszmefuttatásokkal való megismerkedésre rábírja a folyóirat-olvasók legnagyobb részét, párhuzamosan ki kell elégíteni a nacionalista beidegzettségeiket. El kell zsongítani őket a Portugáliai Henrik magyar voltára, utóbb a jászok magyarságára, a brabanti hercegi ház Árpád vezértől eredő származására vonatkozó vágyképekkel.

Megisméltődne tehát a Fejér György szerkesztette Tudományos Gyűjtemény kényszerű szimbiózisa, amely akkor oly jellegzetesen tükrözte a nemesség kétlelkűségét? Nincs szó erről: a két irányzat közt az újat akarónak, a nagyvilág változásaira figyelőnek primátusa immár elvitathatatlan, s a délibábos álmok üressége még inkább kiviláglik a tartalmas, társadalmi-gazdasági reformjavaslatokat felvető, közvetlen tenni-valókra rámutató cikkek társaságában. Például az útirajzokban. A Vörösmarty szerkesztette folyóirat évfolyamainak ugyanis leggyakoribb közleménye az első nyomtatásban megjelent reformkori nyugat-európai útirajz fejezetsorozata, Almási Balogh Pál *Tudósítások a külföldről* című, könyvterjedelmű útinaplója, amely a látottak feljegyzésével a józan-ságra törő elmék előtt egymagában is elhalványította Horváték múltba vesző fantazmagóriáit. Almási Balogh művét, ki 1825 áprilisától kezdődőleg utazott idegenben, ugyan már az előző szerkesztő, Thaisz András közölni kezdte 1827 nyarán, de orientációs centrumként — *újabb tizenegy folytatásban!* — Vörösmarty biztosított számára teret. (1827. VI—VIII., 1928. II., IV., VI—VII., XI., 1829. I., IX—XI., 1830. IV. és VI. k.)

Egészen addig, míg szerzője a Conversations lexikoni-pör kapcsán szembe nem került az Aurora-körrel.

Több szempontból is elmarad pedig Almási Balogh vállalkozása a műfaj későbbi, nagy hatású alkotásaitól. Szépirói igény nélkül készült, sőt legtöbb részletében krónikás, leltárszerű, nemegyszer szinte Baedeker; lényegest a jelentéktelennel válogatatlanul vegyít. Ami a későbbi útirajzok fő ereje: a polgári átalakulás politikai tapasztalatainak feltárása, a nyugati államelmélet, alkotmányosság, jogrendszer stb. elemző bemutatása, az itt teljességgel hiányzik.

¹ S mégis: ez az útinapló élményanyagában és reflektáló magatartásában már mélységesen összefügg a harmincas-negyvenes évek útikönyveivel, azaz politikai publicisztikájával. Szerzője kimondottan értelmiségi szakember — orvos —, aki hivatástudatától ösztönözve tesz tanulmányutat. Másrészt nemcsak magyarként, hanem európaiként közelíti meg a látottakat, a kitágult világkép sugallta ama öntudattal, amely szerint a nyugati eredményekhez az egyetemes emberi jogán neki is személyes köze van. Harmadrészt utazónk már jellegzetesen városi ember, akinek számára az utak és terek nyüzsgő forgalma, a házak és középületek együttese, az urbanizáció szervezettsége már természetes megnyilvánulása a polgárosult társadalmi együttélésnek.

Almási Baloghot Bécsben, Prágában, Teplitzben, Drezdában. Lipcsében, Weimarban, Jenában, Erfurtban, Halléban és másutt elsősorban a kórházak és klinikák vonzzák. S azok az emberek, akik ezekben dolgoznak: a tudósok — munkájuk feltételei, irányai, társadalmi körülményei. Nem is kell elemznie, elég, ha felsorolja, hányféle — s mennyire specializált! — egészségügyi létesítménybe látogatott el, mily nagyszámú társadalmilag megbecsült, tudása alapján emancipált szakemberrel konzultált. Szakintézmények egész arzenálját emeli be így a hazai köztudatba. Almási Balogh, Széchenyi és Kossuth majdani háziorvosa nem szól a Tudományos Gyűjtemény köteteiben a hazai és a nyugat-európai társadalmi háttér különbözőségéről, csupán e különbség következményei-

ról egy szakma művelője számára — de éppen ezáltal ad bőséges szellemi fermentáló anyagot olvasóinak. Elmélyítve ezt a hatást egyfelől az egyetemek, könyvtárak, múzeumok s főleg újságolvasó termék gyönyörűséggel teli előszámlálásával, másfelől azzal az ismétlődő tájékoztatással, hogy hazánk kultúrájáról már német földön sem tudnak.

Almási Baloghgal párhuzamosan a folyóiratnak egy belső munkatársa is több ízben jelentkezik külföldről híradásokkal: Toldy Ferenc. Ő azonban nem a nyugati fejlődés civilizációs viszonyairól számol be, hanem az útinapló szerzőjének egyik fájdalmas megállapítását nagyítja ki: azt, hogy hazánkat külföldön egyáltalán nem ismerik. Toldy ezt akként interpretálja, hogy „... Mint nemzet mi a közfigyelem horizontján kívül állunk”, a külföld nem tanult tőlünk, viszont van egy kincsünk, amelyben mi is teremtettünk: nyelvünk és szépliteratúránk. Prágában, Heidelbergben, Londonban ő ezek esetleges méltánylását kutatja, a fellelhető kapcsolatokat fürkészi, keresve az Európához vezető szálakat (1829. IX., XII., 1830. VI—VII.) Célja tehát egyáltalán nem csak filológiai vagy belle-tisztikai: az irodalmunk iránt tanúsított érdeklődés felvillan-tásával enyhíteni kívánja a kínzó kisebbségi érzést, amely egyébként a hazai viszonyok fejletlensége miatt nemcsak őt töltötte el.

Többek között magát Vörösmartyt is, aki ugyancsak azon-anal éberrel felfigyelt arra, ha nyelvünk és kultúránk iránt külföldön bárminő figyelem mutatkozik — legyen az érdeklődő akár John Bowring, az első külföldön megjelenő magyar antológia érdemes szerkesztője, aki ekkor keresi fel őket támogatásért leveleivel, akár az egyik nápolyi Bourbon her-ceg, vagy a magyar táncot Párizsban szemlélő francia arisz-tokraták (1828. V., 1829. II.). Utóbb is, amint mód nyílik, hírt ad a világképet tágító utazásokról: maga ismerteti Tes-sedik Ferenc franciaországi útikönyvét, az olvasók figyelmébe ajánlva az utazások hasznát. Meg is világítja e hasznosságot egy sokat mondó gyakorlati példával: utazásán Tessediknek alkalmat nyílt megismerkedni George Canninggal, a kor

híres angol liberális politikusával, Metternich és a Szent Szövetség egyik legádázabb ellenfelével. (1831. XI.)

E fokozódó európaiság-tudat nyilvánul meg a Tudományos Gyűjtemény új világirodalmi orientációiban is. A jelentősebb irodalomelméleti írások mind külföldre (vagy legalábbis részben külföldre) kalauzolnak el. Ez a tájékozódás most már jóval tudatosabb, elvibb, mint volt a húszas évek első felében. A régebbi híradások, információk helyébe tanulmányok kerülnek, mind több összehasonlító, irodalmunk továbbfejlődését sugalló megállapítással; a nemzeti irodalom létének bizonygatása helyett szerepét, helyét keresik tágasabb összefüggések közepette. A külföld legfontosabb új hatása: az irodalom nemzetiségformáló szerepe mellett annak *társadalmiságát*, a társadalom megváltoztatásában betöltött funkcióját elemzik az újabb írások.

Ez utóbbi mindenekelőtt Bajza Józsefnek az epigramma-műfaj teoretikumát átvilágító nagy tanulmányában érezhető erőteljesen. A liberális reformideológia kiváló irodalmi lehetőségét fedezi fel benne: az összpontosító energia, a koncentráció, a felfokozott gondolat, a láttatás és a beláttatás, a megbélyegzés és az ideálteremtés, egyszóval a társadalmi mozgás költészeti megjelenítését. Vizsgálódásaiban — ezzel összefüggésben — a szellem produktivitása a másik meghatározó szempont: a legkisebb műfajban mutatja fel a művészet világteremtő hatalmát, a legősibb műfajban a jelenközpontúságot: az ő felfogása szerint az epigramma mindig a napi valóságból származik, és arra hat vissza. Megítélésében pedig ugyanaz a haragos elégedetlenség, társadalomkritikai szenvedély vezet, amely ekkor társait az időszerű világirodalommal való foglalkozásra készíti. (*Az epigramma teóriája*. 1828. VII. és XII. k.)

Apróság, de jellemző: amint Vörösmarty átveszi a szerkesztést, Toldy *francia* nyelvtan megjelentetésére hívja fel a figyelmet, azzal az indoklással, hogy itt a lehetőség a hazai ifjúság számára, „e gyönyörű nyelv” elsajátítására. (1828. I. k.) S ettől kezdve az addigi németes tájékozódást a fiatal írónál valóban nagymértékben felváltja a francia s az angol irodalom

jelenségeinek recepciója. Ebben a Tudományos Gyűjtemény segédszerkesztőjének, Vörösmarty helyettesének, Stettner-Zádor Györgynek volt vezető szerepe. Az Aurora-kör fiataljai közt kezdetben ő vallotta a legtávlatosabb eszméket. A júliusi forradalom felé haladó francia társadalom híres romantikus folyóiratából, a *Globe*-ből olyan írásokat adaptált, amelyek már nemcsak a valóság ábrázolásáról, de *megváltoztatásáról* is szóltak. Ennek érdekében állítja szembe tanulságosan a német és az angol poézist — messzemenően az utóbbi javára. A német költészettől viszolyog, s miért? Mert csupán szemlélődő, visszavonul a külvilágtól, hiányzik belőle a szenvedély és a tett. Velük szemben Byront érzi lelke rokonának, az angol szabadságharcos költő másként mert élni és cselekedni, mint a többiek: „... Nem érzi magát honosnak a körben, melybe a végzet állította... akadályok, veszélyek, tartózkodások őt nem gátlák”. (1828. II. k.) Ilyen hős Stettner-Zádor számára Shakespeare Hamletje is: az elégedetlenség megtestesült szelleme. Ellentéte Poloniusnak, aki konformista módon mindent elfogad. A cikkíró felkiáltásában — „... Terhünkre vannak e magukkal és világgal oly elégedetlen emberek... megvetjük s megtámadjuk azokat, kik jól érzik magokat az életben, s békén alusznak” — már valami ott hallatszik negyvennyolc zúgásából is. (*Shakespearrról s Hamletnek 1603-diki kiadásáról*. 1828. VI. k.)

A júliusi forradalom közelében járunk, s a Tudományos Gyűjtemény már nem tartja elképzelhetetlennek forradalom és irodalom valaminő kapcsolatát. Vörösmarty például *Francia költők* címmel két olyan romantikus költőt mutat be magasztalóan — Auguste M. Barthélemyt és J. Méryt — akik X. Károly restaurációjának leghévesebb ellenfelei voltak, utóbb pedig a júliusi forradalom költőharcosai. Költők, akiknek a nemzeti nagyság képeiért már nem kellett a múltba visszarevédeni, megtalálták azokat a jelent alakító politikai cselekvésben (1829. V. k.). A júliusi forradalmat követően pedig már a francia romantika egész fő vonala példa lesz a folyóiratban. 1830 decemberében — 1831 januárjában kétrészes

cikket közöl Francis Jeffrey, a híres angol liberális kritikus tollából — alighanem ismét Stettner-Zádor a fordító! — az új francia irodalmi produkciókról. Lelkes apológiája ez mindannak, amit a júliusi forradalom hordozott, költői szuperlatívuszokban kapnak méltatást, különösen Victor Hugo, a „megifjult nemzet” legnagyobb költője. Nem csupán az irodalom változásait méltatja a franciáknál, hanem a *változás* irodalmát is, azt, hogy kiválóságai a társadalom élén haladnak. S ez utóbbit várja a folyóirat ismeretlen szerzője a regény-műfaj hazai megszületésétől is. Ezért eleveníti meg Cervantesnek, az európai realista regény megalapítójának, a *Don Quijote* szerzőjének alakját, méltatva, hogy amit a spanyol író felvetett, az nemcsak spanyol érdekű, hanem az egyetemes emberiségre tartozik. Kétségtelen: a két főalak megtestesítette tulajdonságok, a középkorba merülés mániája és a korlátolt földhözragadtság éppen nem voltak idegenek a hazai társadalom időszerű valóságától sem. (1831. II. k.)

Újat kezdeményez a Tudományos Gyűjtemény azáltal is, hogy ablakot nyit szomszédaink, a kelet-európai nemzetek irodalmaira. Az egyik kelet-európai népről, a lengyelről szó esett már Thaisz szerkesztése idején is, de velük évszázados barátság kötött össze, viszont az oroszok és a csehok irodalmát, amelyeket most Toldy cikkei közelebb hoznak, alig, vagy rosszul ismerte a hazai köztudat. Az addig közönynyel, ha nem idegenkedéssel szemlélt irodalmakban a mienkével rokon vonásokat fedez fel, éppoly népnemzeti, a tömegeket egyesítő karakterjegyeket, mint a Vörösmartyról írott *Aesthetikai levelekben*: zavartalan bensőségű, konfliktusoktól mentes érzelmvilágot, „magasabb popularitás”-t, amelyet minden társadalmi réteg a magáénak érezhet (1828. X., 1830. VI. k.). Mert ekkorra már nemcsak az írók, hanem az *olvasók tömörítése* is fontossá válik Toldy szemében. Az Aurora 1829. és 1830. évi kötetében egyaránt azt méltányolja, hogy „popularitás és köztetszhetés tekintetéből” koszorút érdemelnek, hogy nemcsak az értőknek, hanem az egész publikumnak készültek. Írjon bár a kritikus az orosz, a cseh vagy a magyar

irodalomról, olyan népköltők teremtette második valóságot igényel, amely az olvasók tömegét szembefordíthatja az oly nehezen mozdítható földi valósággal (1828. XI., 1830. VI. k.).

De Vörösmarty és köre nemcsak és elsősorban nem is az irodalom síkján küzd ezzel a világgal. Attól a pillanattól kezdve, hogy kezükbe veszik a szerkesztést, felsorakoznak Széchenyi mögé. A folyóirat a „legnagyobb magyar” reformmozgalmának szócsövévé válik Vörösmarty keze alatt: 1828 és 1832 között rendszerint itt jelenik meg az első tudósítás a Széchenyi által felvetett javaslatokról, tervekről, a szervezkedés gyakorlati állomásairól, szintúgy a hozzászólások és polémiák egymásutánja a hazai polgári átalakulás programpontjairól, mezőgazdaságunk és iparunk megannyi bírált jelenségéről. A vágyaknak és igényeknek, amelyek a Tudományos Gyűjtemény fiatal romantikusaiban határozatlanul éltek, a nagy reformpolitikus szerveződő mozgalma határozott formát ad, a hazai társadalom jelenére vonatkozó elképzeléseik e mozgalom sodrában alakulnak tovább. 1828 márciusában jelenik meg Széchenyi első könyve, a *Lovakrul*, majd 1830 elején a *Hitel*: roppant hatásukban benne rejlik folyóiratunknak az átalakulás eszméit továbbvitató-népszerűsítő, ahhoz anyagot adó tevékenysége is.

Még az sem túlzás, hogy e művekhez némely vonatkozásban előzetes impulzusokat adott a szerkesztőség munkája. A hazai valóságot merész realizmussal elemző publicista döbbenetes tényekkel ismerkedhetett meg az 1828 májusában megjelenő vend-vidéki topográfiai leírásból, a szervező politikus pedig egyik legkedvesebb tervéről, a Lánchídról, idehaza ugyancsak itt olvashatott először, 1828 februárjában. Csaplovics Jánosnak *A magyarországi vendus tótokról* címmel — az akkori alsószőlőnői plébános feljegyzései alapján — készített tanulmánya messze meghaladja a szokásos topográfiai cikkek átlagát: helyismertetésből szociográfiává emelkedik. Első hiteles kritikai társadalomrajzunk e munka az ország egyik nagyobb tájegységének és nemzetiségi népcsoportjának ez idő szerinti állapotairól. Riasztó helyzetjelentése nem csupán

elmaradottságról szól, hanem hihetetlen elesettségről, emberhez teljességgel méltatlan életviszonyokról. A kisemmizettségnek ama fajtájáról, amelynek nyomása alatt a benne küszködők el sem tudják képzelni, hogy más alternatíva, másfajta életmód is nyílhatna számukra. A szociográfia tömegnyomort vetít olvasói elé, s előadásában a gazdaság, az anyagi létviszonyok embertelenségénél is megrázóbb a tudat beszűkültségének, primitívségének személyes tapasztalatokon nyugvó megjelenítése. Virágzó, bogárhátú falusi házak, vidám szántóvetők helyett meztelenül és elvadultan futkosó gyerekeket ábrázol, kretének tömeges születését, házuk közepén földön gubbasztó parasztokat, kémény nélküli házakat, orvost nem ismerő, ráolvasással történő „gyógyítás”-t, evőeszközöket nélkülöző étkezőcséket, szőlőtörkölyből készített kenyér fogyasztását, a nyomtatott betű ismeretlenségét. „... egész Vandaliában, de még a szomszédságban is egy rendbe szedett iskola sincs, de ha volnának is iskolák, miből tanulna az ifjúság?” — kérdezi Csaplovics, s szemléltető kérdései néhány év múlva az egész országra általánosítva térnek vissza majd az 1832-es országgyűlés ellenzékének tanácskozásain.

Elmaradottságra villant fényt a Lánchíd építését javasló cikk, Trattner Károly mérnök-kapitány írása is. Azzal kell ugyanis érvelnie, hogy a függő lánchidakat már nemcsak a nyugati országok egész sorában, de Ausztriában is meghonosították, sőt Bécsben több is épül. Nem lehet megindultság nélkül olvasni a Pest-Buda nagyvárosi fellendüléséről álmódó mérnökkari tiszt szavait, kinek mondataiban már megvillan valami Jókai Jenőy Kálmánjának látomásából. Az ikerváros egyéforrásáról, az egész hazai „kereskedőség és mesterségűző osztálybeli” tevékeny részvételéről és az Akadémia-alapító társadalmi dinamikájáról szőtt elmélkedésekben ez a sóvárgó álmodozás a legértékesebb:

„... Képzeljük továbbá: hogy a dunai partgát (Quai) a feljárás legfelsőbb pontjára vezet fel, — képzeljük ezen gyönyörű, öt öl szélességű hármás feljárást díszes vaskorlattal beszegve... képzeljük a feljárásoktól még fennmaradó széles utat kockás gránit köve-

zettel, csinosan kirakva, minden portól kitisztázva, jó ízetű, célirányos lámpákkal megvilágítva.”

Bármilyen meggondolást, gyakorlati célkitűzést vet is fel ezentúl Széchenyi, azt a Tudományos Gyűjtemény azonnal a figyelem homlokterébe állítja. Maga Vörösmarty lesz az első propagandista: tudósít a pesti lóversenyről, a Széchenyi és Döbrentei által írt lóversenykönyvről, a földművelés előmozdítására alakult intézetről (s ami épp ily fontos: a társas összejövetelekről, amelyeken tagsági díj ellenében bárki részt vehet!), majd „a nemzeti gazdaság gyarapítására összeállított egyesület” sikereiről, az állattenyésztő társaságról, mely már háromszáz tagot foglal magába „egy középpontban egyesülvén” stb. (1829. I., VII., 1831. III. k.). A *Hitel* megjelenését követően azután itt nyer népszerűsítést a másik nagy vállalkozás: a Vaskapu szabályozása, a Duna célszerű kereskedelmi kihasználása, a hajózás fellendítése is (1830. V. k.). A javaslattevő, Beszédes József sárvízi igazgató földmérő alig egy hónappal később már Széchenyi társaságában utazik a helyszínre, ennek nyomán pedig a mérnöki tervezés, valamint az egészet mozgató nemzeti szervezet kiépítéséről tájékoztatja az olvasókat (1831. I.). Sor kerül a másik nagy folyó, a Tisza szabályozásának, a pusztító árvizek elvezetésének problémájára is. Aki felveti, Vedres István mérnök már negyedszázaddal korábban tervet dolgozott ki a Duna–Tisza csatorna megépítésére, ugyanakkor társadalmi kérdésekben a lehető legkonzervatívabb álláspontot képviselte. Most viszont — hatvanöt esztendőskorában! — a *Hitel*ből választja tanulmánya mottóját, a Tisza-szabályozásnak a földművelést fellendítő hasznát méltatja, Amerika négyezer mérföldet kitevő vasútjaiért és csatornáikért lelkesül, s ami a legfontosabb, Széchenyi legkedvesebb polgárosító eszméjét visszhangozza: „... Az emberek szorosán egyesülve nagy dolgokat vihetnek végbe.” (1830. VI. k.).

Egy kis műszaki szerzői gárda alakul ki a folyóirat körül a Széchenyivel együtt dolgozó mérnökökből, földmérőkből — hamarosan ismertetik Vásárhelyi Pálnak a szállítás korszerűsítéséről írott könyvét is, ugyancsak a *Hitel*ből választott

mottóval —, sőt az „inzenséri” tudomány művelői a reformjavaslatokon egymással is polemizálnak (1830. IX., 1831. III.). Folyóiratunk munkásságán lemérhető tehát, mennyire megnő ekkor a technika, a műszaki ismeretek fontossága, az utak, hidak, vasutak szakembereinek alkotási lehetősége. Ennek jeleként követelik itt 1831 áprilisában egy mérnöki folyóirat megjelentetését. De nemcsak szakmájukkal törődnek, hanem a jövőt tervező mérnökök Széchenyit társadalmi reformtörekvéseiben is támogatják. Beszédes József, a Vaskapu említett szabályozója például „mintafalu”-ról álmodik, amelyben nincs többé robot, tized, kilenced, nincs semminő urasági szolgálat és közös legelő, megvalósul az örökvalóság, s végleg a földművelők kezére jut a föld. „... A természet erő nem dolgozhat föld nélkül” dobja be a köztudatba ő is reformországgyűléseink oly sokáig vitatott témáját (1831. V.). Felmerül továbbá a nagy reformer legfájóbb problémája: a hitel hiánya. Szerény Lajos (nyilván álnéven) az uzsora okairól írott értekezésében — hol először próbál meghatározni olyan közgazdasági fogalmakat mint a tőke, a munka, a kamat, s ahol Adam Smith *Wealth of Nations*-je, a szabadversenyek kapitalizmus bibliája a hivatkozott alapvető forrásmunka! — a hitelbank megalapításának szükségességét feszegeti (1832. I. k.). S a mérnökök után egy mesterember is szót kap a Tudományos Gyűjteményben. Tanulmányának címe — *Észrevétele egy pesti mesterembernek a céhek eltörlését javalló vélekedések körül* — elárulja tárgyát és állásfoglalását is. Fejtegetéseiben nem annyira a mesterségek hazai gyengeségének és a mesteremberek méltatlan társadalmi helyzetének kárhozzátása az érdekes (erről igazán nem ő ejt szót először), hanem a szokatlan szakmai öntudat. „... „A mesteremberek sorsa az, amely az egész nemzetnek sorsát elhatározza” — állapítja meg a cikkíró a termelő munka iránti nagy respektussal. Mi több — már mintha a dolgozó emberek összetartozásának érzületéből is megcsillanna nála valami, amikor azt kívánja: a magyar iparűzők legyenek barátsággal együtt végzett munkájuk alapján a hazánkban lakó német mesteremberek iránt (1832. II. k.).

A Széchenyi megkívánta valóságérzék és a munka meg-növekedett értéke szolgál irányítúként az új topográfiai írások legjavában is, amelyekben most már nyoma sincs a régebbi krónikás leltárszerűségnek, sőt helyett szociografikus életképeket vázolnak fel. Utóbbi tudvalevőleg a reformkori próza-irodalom nagy jövőjű műfaja: első produkcióit a Tudományos Gyűjteményben üdvözölhetjük. Mindszenty Antal *Egy fordulás az Alföldön* című színes írásában — melyben körképet rajzol Baja és Zombor fejlődő városi életéről, a halpiacról, kofákról, a duna-parti cincárok fasátrairól, a hajtólegények zsbongásáról, a gabonakereskedelemmel járó sokadalomról — már sok vonása együtt van az átlagos megfigyelések, realizisztikus pillanatnyi észleletek sokaságát felvázoló műfajnak. Mindszenty ábrázolása olyan, amilyenné Széchenyi szerette volna tenni általában a magyar tájakat (vö.: a Ferenc-csatorna hasznának megjelenítését) — ennek ellenpólusa itt Hoblik Márton beszámolója Verőce vármegye akkori jelenéről. Az ország egy olyan, Bajától, Zombortól nem messze eső részéről szól éles kritikával, ahol üres fülekre találnak Széchenyi igéi. Ahol továbbra sincsenek mesteremberek és fabrikák, nem törődnek a kereskedelemmel és a juhtenyésztéssel, a városok sivarak, az emberek munkájuk iránt közönyösek. De hiszen pangásról, veszteglésről már azelőtt is sokszor szóltak a Tudományos Gyűjtemény cikkírói? Igen, de Hoblik nem a viszonyok korlátozottságáért kárhoztatja az illetékeseket, hanem az *elmulasztott lehetőségekért* — a velük élni nem tudókat (1831. IX — X., 1832. V—VI., illetve 1832. II—III. k.).

A technika sikerei és a természettudományos világkép elemeinek terjedése áthatja a folyóirat neveléssel foglalkozó anyagát is. E sikerek, új vívmányok az ember megismerő képességeibe vetett felvilágosult hitet folyvást igazolták. Nyomukban már nemcsak a népnüvelés ügye válik fontos kérdéssé, hanem az iskolai tantervek, tantárgyak, az egész oktatási rendszer gyökeres reformja is. A memorizálás és moralizálás, az adatmagolás és a régi történeti stúdiumok helyett a természettudományok tanítását követelik a cikkírók. Ennek idő-

szerűségét hangsúlyozza Csató Pál író, aki nevelőként dolgozik Budán (s ez idő tájt még saint-simonista eszmékkel kacérkodik), s ezt Nagy Károly csillagász, matematikus, utóbb a *Daguerréotyp* című radikális röpirat szerzője. Mindketten a valóság megértésére, a természetben uralkodó törvényszerűségek felfogására, az egyszerűtől a bonyolultig vezető fejlődés elsajátítására, az összefüggések felismerésére kívánják nevelni növendékeiket: kármáni szóval az „öngondolkodás erejé”-re. Röviden: a polgárosodó és kitáguló világban való helytállásra (1830. I. és 1832. VIII. k.).

Hogyan foglalnak állást Vörösmartyék a folyóirat régebbi három főbb témakörével kapcsolatban? Mi újjal gazdagodnak náluk a liberalizmus, a nemzeté válás és a népiesség hazai tartalmai? Az czekekkel foglalkozó tanulmányok számaránya az előzőkhöz képest valamelyest csökken, karakterük változása azonban a lényegét illetően a fogalmak és eszmék elmélyülésével jár együtt. Régebben az antifeudális, a nemesi konzervativizmus, a patriarkális mentalitás ellen irányuló támadás volt alapvető e témakörökben, az elavult rendi közösségi tudat kritikája, annak felváltása az új, összehasonlíthatatlanul szélesebb társadalmiság igényével. 1828-tól kezdve viszont a liberalizmus központi ideái, individualitás- és szabadság-eszméje, függetlenség és polgári egyenlőség-doktrínája kerülnek inkább clemzésre, s nem pusztán teoretikusan sürgetik a nép nemzetbe emelését, hanem *szervezett formában*, majdhogynem intézményesen látnak hozzá annak előmozdításához. A népiesség pedig már nem annyira a néphez lehajló nemesi szemléletet tükrözi a Tudományos Gyűjteményben, mint inkább a parasztság életéhez és gondolkodásához való közeledést, a demokratizmus elemeinek fokozódását.

Kedvelt terminussá válik a *természetjog*: belőle vezetik le az ember veleszületett és elidegeníthetetlen jussait, amelyeket előszeretettel sorolnak fel. Minderre pedig a szerzőknek azért van szükségük, hogy általa megvilágítsák a törvények változtatásának logikáját, hogy megingassák azok örökérvényű, normatív voltába vetett hitet. De a természetjogból származ-

tatják az emberek egymásra utaltságát, eredendő társadalmiságát is — azaz egyenlőségük indoklását. „... mindenkinék véleszületett szabadsága másoknak kényúri hatalma alól magát fölmentve tartani” — hirdeti a jobbágykérdés megoldására hivatott 1832—1836. évi országgyűlés előtti hónapokban a Tudományos Gyűjtemény. (1828. VII., IX., 1832. VI.)

Másik sűrűn ismételt fogalma munkatársainak a *polgári szabadság*. A jövő legfőbb zálogának tekintik, egyedül belőle vezetik le a nyugati társadalnak — elsősorban az angol — sikercit. Utána való sóvárgásukban már-már mitizálják is e szabadságfogalmat, a kapitalizmus által történő eltorzításáról nem vesznek tudomást. Mi sem lenne helytelenebb, mint mai szemmel mosolyogni lelkendező hangnemükön, amellyel e nemzedék képviselői, Kunoss Endre, Luczenbacher János, de főleg Bajza József a polgári szabadságjogokat rajongva elősorolják. A természetjog, a törvény és a polgári szabadság náluk a lét újfajta felfogásának kategóriái, a feudális kötöttségek eltörlésének, de legalábbis nagyfokú enyhítésének szinonímái, az önmegvalósításnak és a célszerű társadalmi cselekvésnek biztosítékai. (Bajza: *Nehány vonás Lord Chatam karakteréből*. 1830. I. k.)

Amint közeledünk a júliusi forradalom felé, úgy tűnnek idehaza mindinkább Eldorádónak az angliai viszonyok. Most már Edvi Illés Pál is — régebben a konformizmus óvatos tisztelője — osztja Bajza panegirikus hódolatát az egyén számára „minden utat” megnyitó angliai fejlődés előtt, sőt forrásai nyomán elismétel egy sor találó szempontot a népek újabb tapasztalható összeforrásáról, az ideák gyors terjedéséről, a kitágult világról. Ugyanakkor már olyan gondolatot is hozzátesz mindehhez, ami idehaza merőben újszerűen hat: az angliai ipar gazdasági emelkedésében való kételyt. Owen „anglus quaker”-re hivatkozva Edvi Illés elsőként mutat rá nálunk a munkanélküliség, a pauperizálódás meggondolkodtató jelenségeire. A folyóirat ekkori tevékenységében ez a megnyilatkozás csakugyan „jelzés”, „elszigetelt találkozás” csupán — ahogyan a cikk felfedezője, Pándi Pál értékeli „*Kísértetjárás*”

Magyarországon című monográfiájában —, de kétségtelen, hogy a kor új nagy eszméjének, a kapitalizmus kritikájának első villanása a Tudományos Gyűjteményben jelentkezett először. (1830. VIII. k.)

Folytatása ennek ezen a fórumon egyelőre nincs: az érdek-egyesítés születő ideológiája egyelőre háttérbe szorítja az osztályellentétek bárminő felvetését. A nemesi társadalmon kívül helyezkedő fiatal plebejus költő, Vajda Péter sem megy túl a lassú, megfontolt változtatások ideáin akkor, amikor a maga társadalomeszményét *Nemzetiség* címmel megfogalmazza (1832. VI. k.). Vágyai és távoli reményei túlemelnék őt a nemesi liberalizmus szokványos követelményein, hiszen olyan világ után áhítozik, hol „... a munkában minden tag részesül, a gyümölcsöt mindenki ízleli”. Ez azonban számára is csak látomás, a realitás viszont a hazai nemesség társadalmi súlyának elismerésére, a nemzetté válás evolucionista programjának szolgálatára készíti.

Ennek érdekében Vörösmarty kampányt indít folyóiratában, a társadalmilag legmozgékonyabb rétegtől, az ifjúságtól, illetve a reformmunkálatokon dolgozni kezdő megyegyűlésektől remélve a legtöbbet. Társaival együtt ő maga is nemrég került ki az iskolapadból, az országgyűlési ifjak szervezkedése (a folyóirat már 1828 januárjában beszámol fellépésükről!) pedig arra készíti, hogy a nemzeti egység alapjának, a nyelv ügyének letéteményesait lássa bennük. Költőtársa, Czuczor Gergely ezért követeli az új magyar költők tanítását (1828. X. k.), ezért számolnak be büszkén a levelezők az iskolai önképzőkörök kibontakozó tevékenységéről (1828. V., X., 1829. V. k.), ezért vállalkozik Vörösmarty arra is, hogy irodalmi szárnypróbálgatásait lapjában megbírálja (1829. X., XII. k.). Akár a kolozsvári, akár a debreceni fiatalok versgyűjteményeiről mond véleményt, páratlan szeretettel és megértéssel cselekszi ezt, a nemzeti romantika elveire orientálja őket. Ami pedig a megyegyűléseket illeti: egészen 1848-ig ezek maradtak a politikai élet középpontjai, az ellenzéki erők egyesítő fókuszai (1830. VII., 1831. III., VI. k.).

E megyegyűlések itt közölt jegyzőkönyveiből igen erőteljes magyarosítási program tűnik ki — sajnos, nem mentesen a nemzetiségi kérdés iránti érzéketlenségtől. Épp azok a megyék türelmetlenek a más nyelven beszélőkkel szemben (Sopron, Arad, Temes), ahol a lakosság többsége azokból kerül ki. A jegyzőkönyvi határozatok kizáró paragrafusok egész sorát tartalmazzák a magyarul nem tudókkal kapcsolatosan — még a falusi bírói tisztséget is a magyar nyelv tudásához kötik. A nacionalizmus elfogult túlzásait különben a folyóirat más közleményeiben is megtalálhatjuk: elfogultan vitatkoznak a nyelvi jogokat kérő František Palacký-val (1830. I. k.), a nemzeti játékszín létesítését azért is szorgalmazzák, hogy cszközt nyerjenek a nemzetiségek beolvasztására (1831. XII. k.), s Mátray-Rothkrepf Gábor a magyar muzsika történetét vázolva ismét feltalálja a magyarság keletiségéből adódó fensőbbrendűségi mítoszt, azt a Horvát István-i nemzetkarakterológiát, amelyet Kölcsey már régen megcáfolt (1829. II. k.). Baljós auspiciumok a későbbi fejlemények számára!

A szerkesztőség emellett kedvvel lát hozzá — a népiesség áramlatának újabb állomásaként — az egyes tájnyelvek recepciójához, irodalmi egyenrangúsításához. Mi a céljuk a munkatársaknak, akik egymás után szógyűjteményeket adnak közre az ormánsági, kemenesaljai, bodrogi, göcseji stb. dialektusokból? (1828. X–XI., 1831. VII., IX., 1832. III. k.) Szeder Fábiának, a palóc paraszti együttélés feltárójának *A magyar nyelvbéli dialektusokról* című tanulmánya adja meg a választ: a népelet ábrázolásának és a népnyelv irodalmi nyelvvé emelkedését várják ettől a lelkes gyűjtők (1829. V. k.). Maga Vörösmarty is ebben a szellemben nyilatkozik meg folyóiratában. Sokat idézett felhívásából, amikor a falusi jegyzőket, mestereket, papokat ösztönzi a „köz-népdalok” összegyűjtésére, erre ugyan még csak halványan következtethetünk, de amikor Gaal Györgynek, a világhírű Grimm-fivérek német nyelvű közmondás-gyűjteményét mutatja be, állásfoglalása félreérthetlenné válik. Kiténik: Vörösmarty népiessége messze meghaladja aurorás társainak, Kisfaludy Károlynak,

Toldynak, Czuczornak felfogását. A népi alkotásokban nem formaújító lehetőségeket, hanem kifejezetten tartalmakat, azaz eszméket, gondolatokat, életszemléletet, világmagyarázatot keres és talál. A népi alkotások szerinte „... a nép életét, foglalatosságait, szokásait, lelkének uralkodó szenvedélyét, indulatait s általában gondolkodása módját s annak sajátosságait leghívebben, legtitkolhatatlanabban magyarázzák ... nemritkán több valóságot s mélyebb életbölcsestéget találni bennök, mint keresnénk”. Ő már túljutottaképp szemléletileg a nép nemzetbe emelésének nemesi platformján, értelmezésében már valami feltűnik a nép nemzetvé válásának eszméjéből is (1828. V., ill. 1831. VI. k.). S alighanem ebben kell látnunk a folyóirat sok éves tevékenységének legpozitívabb vonását.

Fél évtizedes tevékenység után Vörösmarty megvált a szerkesztéstől, 1832. december 15-én lemondott. Nyűg volt számára a vele járó, erőit szétaprózó adminisztrációs munka. A levelezésben, korrigálásban, a kéziratok nyomdai előkészítésében egyedül Stettner-Zádor György, a hú barát segítségére számíthatott, s 1832 végén segítőtársa odahagyta Pestet. Emellett sok vesződése volt az értetlen és kalmárszellemű kiadóval, Károlyi Istvánnal, aki miatt már 1829 szeptemberében le akart mondani megbízatásáról. S közrejátszott elhatározásában az is, hogy ekkor már el volt halmozva akadémiai státusával együtt járó teendővel, főleg a nagyszótár idegölő munkájával.

Leköszönése egyben a Tudományos Gyűjtemény elsvadását is jelentette. A folyóirat ugyan továbbra is megjelent, de merőben más jelleggel és szellemben. Új irányítója 1833. január 28-tól Horvát István lett, aki a maga tudománytalan östörténeti mániáinak szolgálatába állította. Az őáltala redigált számokat, majd köteteket már össze sem lehet hasonlítani Vörösmarty szerkesztésének magas elvi színvonalával és főleg korszerűségével, amellyel jelentős mértékben hozzájárult a liberalizmus és a romantika eszméinek hazai elterjedéséhez.

FENYŐ ISTVÁN